

La plaça de la Carpa de Can Serra, la família del barri (s. XX-XXI)

Tania González Cantera

La plaça de la Carpa de Can Serra: epicentre de les lluites del barri

Fins a mitjans del segle XX, l'Hospitalet era una ciutat dormitori a l'ombra de Barcelona, dividida en barris inconnexos i amb carències estructurals. També era una urbs despersonalitzada i amb dificultats per assumir una identitat. Aquesta situació va canviar amb l'arribada de la democràcia: les mobilitzacions polítiques, socials i veïnals amb el temps van crear una ciutat viva i cohesionada, amb un caràcter propi i compartit. Els barris es van convertir en forts pilars i en veritables famílies extenses.

Antonio Mayo i Pilar Massana són un binomi que ens endinsa en l'Hospitalet del tardofranquisme i la Transició (1968-1981), així com en les seves dues grans demandes: la lluita per la llibertat i per uns serveis públics, gratuïts i de qualitat. Mentre que l'Antonio es va unir a la lluita clandestina contra el franquisme en l'òrbita del PSUC i les CCOO, la Pilar va presenciar i participar en les

reclamacions dels veïns en convertir-se en la primera treballadora social municipal de l'Hospitalet destinada al districte V (en aquells dies, Can Serra, Pubilla Cases i Sanfeliu).

Des del punt de vista urbanístic i demogràfic, l'Hospitalet de Llobregat va viure un creixement espectacular durant el segle XX. En tot just vuitanta anys, la població es va multiplicar per seixanta: el 1900 es tractava d'una ciutat agrícola de cinc mil habitants, i l'any 1981 (pic màxim) la població arribava a les 295.000 persones (Camós, Ribas, Santacana, 1997: 139). Aquest impressionant creixement es deu a les diverses onades migratòries, i en destaca la dels anys vint i els anys seixanta. L'Hospitalet es va erigir en una ciutat d'acollida on es van assentar milers de famílies treballadores procedents de diferents punts de Catalunya (la Pilar és natural de Solsona) i de la resta de l'estat (com el mateix Antonio, procedent del municipi extremeny de Villar del Rey) atretes per les oportunitats laborals en la indústria i el sector de serveis de Barcelona i el seu entorn metropolità.

Com a resultat de la segona onada migratòria, en el context de l'èxode camp-ciutat (dècades de 1960 i 1970), es produeix la proliferació de barris nous sense els serveis mínims essencials. En un primer moment (1959-1964) es desenvolupa la part nord de la ciutat (La Florida, Pubilla Cases, Sanfeliu), mentre que en un segon període (1964-1972) es creen els polígons d'habitatges de Bellvitge (on s'acabaria assentant l'Antonio), Can Serra (on tants anys va treballar la Pilar) i el Gornal. L'espai seleccionat per al projecte és la plaça de la Carpa de Can Serra, per la seva rellevància històrica i social en convertir-se en la icona del barri de Can Serra en les diverses reivindicacions que ha acollit.

“No queremos pisos en la Carpa”

Can Serra era un dels nous barris de l'Hospitalet sorgits dels denominats polígons d'habitatges. Segons deien els diaris, havia de ser una ciutat de residència, fins i tot la versió hospitalenca de Pedralbes. Però aviat van començar noves modificacions urbanístiques sobre el Pla Parcial de Can Serra de 1961, que inicialment preveia la construcció de set-cents habitatges per a tres mil persones. Amb tot, els promotors van aconseguir modificar-ho per augmentar el volum dels edificis i allotjar 21.000 residents.

Els primers habitants es van trobar amb una absència total de serveis bàsics: als carrers sense asfaltar ni il·luminar calia sumar-hi la inexistència d'escoles, ambulatoris o comerços. Al solar de la Carpa, el Ministeri d'Informació i Turisme havia instal·lat de manera provisional el Teatro Nacional Desmontable, que pal·liava la falta d'equipaments culturals. A conseqüència de la seva forma, la seva estructura aviat va ser coneguda com “la carpa”, nom que ha perdurat fins avui.

Fig. 1 Dones grans i una nena socialitzant al descampat de la Carpa. Font: Arxiu de l'Hospitalet - AMLH 901 AF 0003090 a. Adela Sendra Ferrer / d. Félix Sandoval Candelas.

Fig. 2 La Carpa l'any 1975: encara es poden apreciar les estructures metàl·liques del Teatro Nacional Desmontable, que va estar en ús entre el 1969 i el 1972. Font: Arxiu de l'Hospitalet – Fons Jaume Botey i Vallès i Maria Pilar Massana i Llorens (AMHL 862-3-3)

La Carpa, l'única zona plana del barri, era el solar que la constructora havia reservat i promès per a la vida i els edificis comunitaris (escola, mercat i zona verda). La immobiliària Amaltea va comprar el terreny i va projectar la construcció de tretze nou blocs de catorze plantes. El juny del 1974, l'Associació de Veïns de Can Serra va organitzar una exposició sobre la situació del barri on es denunciaven els tripijocs urbanístics. No acceptaven aquest projecte i, en canvi, volien recuperar l'espai de la Carpa per a la comunitat.

Fig. 1 Pintades reivindicatives al solar de la Carpa el 1978. Font: Centre d'Estudis de l'Hospitalet – CELH AF 0553 Carpa / a. d. Pilar Massana i Llorens.

Per aconseguir tots els objectius es feien reunions a la Casa de la Reconciliación i a l'Associació de Veïns de Can Serra. Pilar Massana va participar en el procés en primera persona: es van organitzar nombroses assemblees obertes, manifestacions, recollides de signatures, així com diverses accions legals i il·legals. Entre elles destaquen els enderroc de la tanca que encerclava el solar en diverses ocasions entre el juliol del 1974 i el març del 1976. La immobiliària es va adonar que era una mobilització molt sentida per part dels veïns i van barrar el terreny per marcar distància i controlar l'espai. L'enderrocament de la tanca de la Carpa és l'emblema de la constància dels veïns per recuperar l'espai. En aquestes accions hi van arribar a participar fins a mil persones a plena llum del dia (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 116).

El to festiu dels actes reivindicatius va donar un aire peculiar a la lluita des del principi. El tambor es va convertir en la icona de la protesta perquè se'n va fer ús en la convocatòria de les manifestacions. Mitja hora abans, Paco el Timbaler s'encarregava d'avisar els veïns del barri de les concentracions, i posteriorment les amenitzava a través de cànctics (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 112). En aquest context es va fer popular la següent cançó de protesta (composta per Viti Berzosa), molt recordada avui dia pels veïns del barri:

No queremos pisos en la Carpa. (bis)
No queremos, no queremos. (bis)
No queremos pisos en la Carpa.

La Carpa es tuya y es mía. (bis)
La Carpa, la Carpa. (bis)
La Carpa es tuya y es mía.

La lluita veïnal, la revisió del pla comarcal del 1953 i l'entrada de Vicenç Capdevila a l'alcaldia van aconseguir que el consistori suspengués la llicència d'obres i que la Carpa es guanyés com a zona d'educació i oci per al barri. El juny del 1978, coincidint amb Sant Joan, l'Associació de Veïns va celebrar la festa major del barri al solar de la Carpa per primera vegada. Avui dia, la vida ciutadana del barri s'aglutina al voltant de la Carpa, on hi trobem un CEIP, el mercat municipal, un aparcament públic i un parc.

La Carpa es va convertir en símbol de la unitat dels veïns i de la necessitat d'un punt de trobada on socialitzar. En l'actualitat, aquesta fita és recordada en un gran mural elaborat pels veïns i les entitats de Can Serra en la mateixa plaça. Aquestes i altres lluites van suposar un important element d'integració als barris: els nouvinguts començaven a estimar i fer seu el paisatge que els envoltava i lluitaven per ell. Durant aquest procés van establir noves relacions i

Fig. 2 Un dels murals recents pintats a la plaça de la Carpa en memòria de Paco el Timbaler, feta pels seus veïns. Font: Fundación Contorno Urbano.

xarxes en les seves respectives comunitats per poder defensar els seus drets. A més a més, els col·lectius i entitats autogestionades que van sorgir destaquen pel seu caràcter obert (hi podia participar tothom que ho desitgés), plural (formen també part de col·lectius no representats en el món laboral) i unitari (van aconseguir aglutinar d'una forma efectiva les principals preocupacions dels veïns).

En clau econòmica: el boom econòmic de la ciutat als 60-70

Atrets per les oportunitats laborals, els nouvinguts van transformar l'economia i la fesomia de la ciutat, que va viure un període de creixement i especulació urbanística sense precedents per poder donar recer a totes aquestes persones. Al barri de Can Serra, que va començar a edificar-se vers el 1965, el 98 % de la població era immigrant. Procedien majoritàriament del sud d'Espanya, de Galícia, d'Extremadura i la Manxa (Llinas, Trayner, Villazán *et al.*, 2013: 13).

El sector de la construcció es va convertir en una de les puntes de llança de l'economia de l'Hospitalet en la dècada dels seixanta, que es va veure sobrepassat davant la demanda ocasionada per l'arribada de milers d'immigrants. La demanda era més alta que l'oferta i fenòmens com el barraquisme van conviure amb el desenvolupament de la ciutat fins al període democràtic. Es van requalificar hectàrees per construir polígons de blocs clònics i barris sencers, sense cap planificació urbanística o amb simples plans parcials d'urgència. En molts casos els plans eren promoguts per una sola immobiliària, amb el corresponent enriquiment de constructors i terratinents. Com a resultat, van aparèixer nous barris sense il·luminació ni clavegueram i amb greus problemes de comunicacions i serveis socials (sense escoles o consultoris mèdics).

Les xarxes de solidaritat entre familiars i paisans eren bàsiques en l'acolliment i instal·lació dels migrants durant els primers dies. L'agost del 1960, l'Antonio i la seva família es van instal·lar a la ciutat després d'emigrar de la seva Extremadura natal i van rebre l'ajuda de familiars i immigrants (Camós, 2007: 367). La forta demanda de mà d'obra en el sector de la construcció també va afavorir que els empresaris fessin els ulls grossos en la contractació d'opositors del sistema: l'Antonio fins i tot va aconseguir la seva primera feina en el sector

de la construcció, gràcies a uns coneguts i sense el servei militar (Mayo, 2010: 120). La construcció va facilitar la primera feina per a molts dels nouvinguts, un trampolí amb l'esperança d'aconseguir-ne un de més còmode en el futur. De la seva època com a peó d'obra, l'Antonio recorda unes condicions laborals molt dures: “Los accidentes eran cuantiosos y los medios de seguridad eran inexistentes” (Mayo, 2010: 131).

Un altre dels sectors econòmics capdavanters de l'Hospitalet en aquesta època va ser la indústria, metal·lúrgica i siderúrgica. Després de fer el servei militar i poc després de la mort de Julián Grimau (Mayo, 2010: 192), l'Antonio va entrar a treballar a COMMENSA, una fàbrica que es dedicava a l'elaboració de seients per a la propera SEAT, empresa insígnia no sols de la localitat, sinó també del règim. Passat un temps, el van recomanar per a una feina a la mateixa SEAT, on va ingressar amb la referència 11680 el setembre del 1963 (Camós, 2007: 367). No era fàcil ni accedir ni treballar a la SEAT, ja que l'empresa tenia una estructura militaritzada: els alts càrrecs eren comandants i tinent coronels procedents de l'exèrcit i hi havia guardes armats per tota la fàbrica. Així mateix, la majoria dels treballadors (l'Antonio xifra la quantitat en un 60 % en les seves memòries) aconseguien la feina gràcies a recomanacions (Mayo, 2010: 196), fet que denota la importància de les xarxes teixides per les empreses i l'intercanvi d'informació.

La crisi del petroli (1973) va inaugurar un període de crisi econòmica que va suposar el fre de l'economia local i el creixement demogràfic va començar a revertir la tendència a l'alça. Al malestar laboral s'hi van sumar les reivindicacions dels barris, pràcticament tots en lluita per una millora dels serveis bàsics i la recuperació de l'espai públic.

En clau de poder: la unió fa la força

Coincidint amb el *desarrollismo* i l'increment del consum (anys 60-70), l'Hospitalet va destacar per les seves lluites sindicals, encapçalades per les cèl·lules de les recentment creades Comissions Obreres (CCOO) en els sectors del tèxtil i el metall, així com per les mobilitzacions ciutadanes liderades per les associacions de veïns.

CCOO (estimulat pel PSUC) es va convertir en poc temps en el sindicat hegemònic gràcies al suport de la immigració d'extracció rural que s'havia instal·lat en l'entorn. Antonio Mayo va ser protagonista d'aquesta lluita per la democràcia i unes condicions laborals dignes. Després d'arribar al municipi, va aconseguir contactar amb una cèl·lula d'estudiants universitaris de les joventuts del PSUC a través del seu amic Peláez. Durant un temps va col·laborar de manera clandestina amb aquest grup, amb seu a La Torrassa i Santa Eulàlia, fins que es va unir al de la secció de la construcció una vegada havia començat a treballar en aquest sector (Camós, 2007: 367). La distribució de propaganda clandestina era una de les activitats que més sovint es duia a terme des de la militància antifranquista. La col·lecció del Museu de l'Hospitalet compta amb una màquina ciclostil casolana, coneguda com la vietnamita¹, donatiu de l'activista antifranquista Jaume Valls, que s'utilitzava per escriure i imprimir fulls de propaganda per part dels partits i sindicats clandestins.

Una vegada superat el període de prova a la SEAT, Antonio Mayo es va submergir de ple en la lluita política. El 1958 els comunistes de la SEAT es trobaven en una situació feble, ja que la cúpula del PSUC a la fàbrica havia estat escapçada i acomiadada (Mayo, 2010: 205). En aquells moments l'objectiu era promoure el moviment sindical entre els treballadors i, com a resultat, el 1966 es van començar a moure els primers grups de les Comissions Obreres, formats per una diversitat de grups, entre ells comunistes i catòlics de l'HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica).

CCOO va començar amb petites cèl·lules i any rere any es van incorporar al moviment nous companys atrets per la necessitat de millorar la seva vida laboral, econòmica i social. Gràcies a la pressió exercida, cada any es projectaven millores com la revisió salarial o un nou conveni. El continu incompliment d'aquests conceptes per part de SEAT feia que el moviment contestatari, encoratjat per les embrionàries organitzacions polítiques i

¹ Registre a l'inventari de la Generalitat de Catalunya:

[http://museusenlinia.gencat.cat/eMP/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t2.collection_lightbox.\\$TspTitleLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1](http://museusenlinia.gencat.cat/eMP/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t2.collection_lightbox.$TspTitleLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1)

sindicals, fos cada vegada més fort (Mayo, 2010: 210). Tal com relata l'Antonio, en aquells moments "la Seat era un puntal de la lucha" (Camós, 2007: 368). Durant els anys 65 i 66, la SEAT va ser un veritable camp d'assaig clandestí en termes polítics i sindicals (Mayo, 2010: 211). La base sindical es va eixamplar gràcies a la labor de militants com l'Antonio i al creixent poder del PSUC i del PCE.

Amb la il·legalització del moviment sindical de CCOO el 1967 per part del Tribunal d'Ordre Públic (TOP), es van multiplicar les detencions dels líders obrers. Poc després, van començar les detencions a la SEAT i van haver d'adaptar organitzativament el sistema a la clandestinitat més absoluta reduint les cèl·lules al màxim (Mayo, 2010: 230). En aquest context van tenir lloc els fets de l'1 de maig del 1970: alguns manifestants van llançar còctels molotov a cotxes de policia en la manifestació de la plaça de Sants. Després d'aquests fets es van produir nombroses detencions, com va ser el cas de l'Antonio, que el van delatar tot i no haver-hi participat (Camós, 2007: 369). A la caserna de la Guàrdia Civil del carrer Sant Pau de Barcelona el van torturar en repetides ocasions i després va entrar a la Model. Van registrar el seu domicili i es va sotmetre la seva família a una estricta vigilància (Mayo, 2010: 273).

L'Antonio va passar quatre mesos de presó preventiva a la Model, on va coincidir amb companys comunistes, nacionalistes i de l'HOAC (Camós, 2007: 369). Després de pagar una fiança de trenta mil pessetes, primer va ser encausat per un tribunal militar i després pel TOP. Davant un imminent judici en el qual li demanaven fins a cinc anys de presó, es va veure obligat a exiliar-se a França, on el partit li va aconseguir l'estatus de refugià polític. Un any després de marxar, el 1971, la seva dona i el seu fill es van reunir amb ell a París. L'ordre de crida i cerca mai va ser retirada (Mayo, 2010: 286). Des de l'exili va viure l'assassinat d'un company de la SEAT, Antonio Ruiz Villalba, el 1971.

Després de la mort de Franco, Antonio Mayo i la seva família es van instal·lar de nou al barri de Bellvitge. Després d'anys de mobilitzacions i vagues, el 1977 tant ell com les aproximadament cent seixanta persones que havien estat acomiadades de la SEAT per causes polítiques o sindicals van aconseguir l'amnistia laboral i van ser readmeses als seus llocs de treball, amb la mateixa categoria i condicions. Així mateix, van rebre una indemnització pels danys

econòmics i morals soferts. Després de la readmissió, l'Antonio va intensificar la seva vinculació política i sindical: es va mobilitzar en solidaritat amb els seus companys de les empreses petites (excloses d'aquestes amnisties generals), que van haver de negociar les seves respectives readmissions cas per cas. Amb el temps es va convertir en membre del Comitè Central i del Comitè Provincial de Barcelona del PSUC (Mayo, 2010: 329).

Els sindicats (més enllà de les CCOO, el Sindicat Unitari i la CSUT també tenien representació a la SEAT en aquell moment) continuaven guanyant seguidors gràcies a les assemblees obertes que s'organitzaven diàriament a l'hora de l'entrepà. Aquestes xarxes sindicals es teixien a la mateixa fàbrica, on els treballadors exposaven de manera directa les seves necessitats. Els familiars començaven també a militar de manera activa, com és el cas de la dona de l'Antonio, que el 1977 es va unir activament a la lluita. El sindicalisme va començar a decaure, segons ell, amb el trasllat de l'activitat sindical a seus o locals, en allunyar-se del seu lloc i xarxa original.

De manera paral·lela a la lluita per unes millores laborals, els barris de l'Hospitalet es van començar a configurar. L'arquitectura típica d'aquests anys, basada en el maó i el formigó, donava lloc a una successió de blocs de polígons i barris on hi mancaven serveis públics i comerços que proveïssin els nouvinguts. La situació era tan precària en algunes zones de la ciutat que els veïns havien d'anar a buscar l'aigua a les fonts. En el cas de Can Serra, una petita botiga de pa, coneguda popularment com el mercat ambulant, era l'única botiga d'alimentació fins molts anys després (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 63).

En aquest context, a finals dels seixanta neixen els moviments reivindicatius ciutadans als nous barris com a resposta a l'especulació, la falta de control i el negoci amb l'espai urbà en connivència amb els poders polítics locals (Botey, Trayner *et al.* 2016: 74). Exigien resoldre el dèficit de serveis col·lectius (educació, salut, esport, transport...) dels barris de l'Hospitalet: l'obvietat de les peticions facilitava que el moviment fos transversal i que tingués una gran capacitat de convocatòria (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 127).

La seva composició social, objectius i identitat posteriorment es van veure reflectits en les associacions de veïns, que van actuar com a autèntics sindicats urbans, van impulsar mobilitzacions memorables i van aconseguir grans

assoliments. De fet, una de les primeres tasques que li van encarregar a Pilar Massana quan va començar a treballar com a treballadora social per a Càritas

Fig. 3 Una família és la protagonista del segell de l'Associació de Veïns de Can Serra (1974). Font: Botey, Trayner et al. 2016: 75.

Diocesana a Can Serra va ser precisament treballar braç a braç amb la junta gestora per impulsar l'associació de veïns del barri. El procés no va ser fàcil i va comportar un estudi sociològic previ perquè l'associació representés el punt de vista de tots els veïns i veïnes alhora que s'anava creant vida associativa.

En el cas de Bellvitge, Antonio Mayo recorda que la creació de l'associació de veïns es va allargar en el temps per la mateixa raó: es buscava que la seva composició fos al màxim de diversa i plural. De fet, la participació ciutadana i la transversalitat política i social (anarquistes, comunistes, socialistes...) són els qualificatius que millor defineixen el moviment veïnal en aquest barri. L'eix central de la seva lluita va ser l'oposició a la construcció de nous blocs. Després d'una dotzena de manifestacions multitudinàries, concentracions diàries, sabotatges de maquinària industrial i violència policial, el front comú creat a Bellvitge a poc a poc va anar aconseguint les seves reivindicacions.

Amb l'arribada dels primers ajuntaments democràtics, es va produir un veritable canvi en la vertebració dels barris i en la creació de serveis públics de qualitat, del qual la mateixa Pilar n'és testimoni.

En clau de gènere: el paper clau de les dones en les lluites veïnals

En el context de la societat patriarcal de l'època, les dones acostumaven a dedicar-se a les tasques domèstiques i a la cura de fills i familiars. El fet de passar tantes hores al barri va fer que s'impliquessin d'una forma intensa en els moviments veïnals: van ser claus en el procés de conscienciació social per a la millora dels barris.

Les parròquies van donar el seu suport al moviment de dones que es va organitzar els anys seixanta, on algunes hospitalenques van jugar un paper rellevant. Es tracta del Movimiento Democrático de Mujeres (MDM), d'àmbit estatal, que es va fundar l'any 1965 per iniciativa de dones properes al PCE i el PSUC. S'hi van incorporar dones de grups catòlics, dones socialistes i del PTE, entre altres. El MDM es va configurar al voltant de dues línies d'acció que el franquisme convertia en indestriables: el feminisme i la lluita per la democràcia.

Va ser en el si del moviment veïnal que va aparèixer a finals dels seixanta que les dones hospitalenques del MDM posaven en joc les seves experiències i els seus coneixements per contribuir a les lluites dels seus barris. El cas de Pura Fernández, una de les cofundadores del MDM, és paradigmàtic: el seu paper de líder veïnal de Bellvitge la va portar a convertir-se en un símbol. La seva filosofia girava entorn de la solidaritat veïnal: a casa seva va acollir des de nouvinguts a militants antifranquistes. Després de passar per la presó en diverses ocasions per la seva estreta vinculació amb el PSUC i CCOO, va ser una de les impulsores de la comissió del barri el 1969. Quatre anys més tard es legalitzava l'Associació de Veïns de Bellvitge Nord.

El seu objectiu era la millora dels serveis bàsics: des de la construcció d'escoles, ambulatoris i zones verdes a sistemes de clavegueram i il·luminació que fessin dels barris veritables llars per a les seves famílies. A part de la lluita per una millora en els aspectes quotidians, Pura Fernández va treballar també intensament amb la vocalia de dones, i gràcies a això va participar en les

Després d'innombrables manifestacions, plantades davant de l'ajuntament i entrevistes amb el responsable d'urbanisme, van encarregar uns sondejos per comprovar el projecte de l'obra. L'estudi va llançar a la llum que el mur edificat no tenia ni el gruix, ni la fonamentació ni les varetes de ferro projectades. Fins i tot els càlculs, que estaven signats i avalats per l'arquitecte municipal, estaven mal fets. Com a resultat d'anys de lluita, es va aconseguir el compromís d'edificar un mur nou que sí que complia els requisits tècnics i que es va acabar de construir el 1977 (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 127-128).

Aquestes experiències associatives van ser pioneres i van constituir un valuós bagatge per encapçalar, els anys setanta, les vocalies de dones de les associacions de veïns, un dels pilars del moviment feminista català de l'època. L'organització de les dones dins l'Associació de Veïns de Can Serra és un exemple de participació democràtica en el progrés social de la ciutat. El 1974 Glòria Hernández Capellades va ser la primera presidenta d'una associació de veïns a tota la ciutat i Joana Hernán Chamorro figura com la primera sòcia. També s'han de destacar les figures de Mercè Romans i Montserrat Llovera, impulsores de l'Escola d'Adults, i de la ja esmentada Pilar Massana, assistenta social de Càritas i una de les protagonistes en el grup d'urbanisme.

Des de la vocalia de dones de l'Associació de Veïns de Can Serra, es va apostar per l'alfabetització segmentada de les dones. Segons explica Pilar Massana, moltes dones no haurien acudit per voluntat pròpia a aquestes classes si els grups haguessin estat mixtos. A més, en l'àmbit acadèmic, el nivell de les dones era en general més baix que el dels homes, que ja tenien coneixements previs de

Fig. 5 Cartell informatiu sobre les trobades de dones de Can Serra. Font: Arxiu de l'Hospitalet – Fons Jaume Botey i Vallès i Maria Pilar Massana i Llorens (AMHL 862-3-3-1-072917-03).

lectura i escriptura. Per això l'educació femenina estava més centrada a aprendre a llegir i escriure, mentre que la masculina estava enfocada a aconseguir el graduat escolar amb finalitats laborals.

Tanmateix, es va impulsar la formació d'una comissió de cultura per iniciativa de les dones, amb una participació femenina del 100 %, que va impulsar la celebració de debats, conferències, sortides i altres activitats centrades en els drets i la igualtat de les dones (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 143). Aquestes experiències polítiques no solament van canviar el barri sinó també la seva vida, que va augmentar en consciència social i política, autoestima, autonomia i promoció laboral (Llinàs, Trayner, Villazán *et al.*, 2013: 12-13).

En clau de costums i quotidianitat: l'associacionisme i la vida als nous barris

El paisatge urbà fruit de l'especulació immobiliària iniciada a la dècada dels seixanta va contribuir a la creació de les identitats dels barris. El creixement demogràfic i urbanístic afectava tots els espais de la ciutat i creava noves formes d'interrelació social (Camós, 2007: 245). Els barris d'aquella època es caracteritzaven per una discontinuïtat urbanística amb la resta de la ciutat, que, juntament amb la falta de transport i comunicació, en provocava l'aïllament.

Com a conseqüència, els hospitalencs s'identificaven amb el seu espai i context més pròxim i cada barri va desenvolupar una identitat pròpia que va acabar convertint-se en uns dels components més significatius de la ciutat. De fet, una de les poques entitats transversals era el Centre d'Estudis de L'Hospitalet (CEL'H). En paraules de Pilar Massana, testimoni de la seva fundació el 1984, el Centre d'Estudis responia a la necessitat i voluntat de crear una identitat comuna de ciutat, alhora que volia promoure la recerca sobre el municipi: la migració, la convivència i l'antropologia eren els temes d'estudi centrals en un inici.

Seguint la dinàmica de descentralització, les manifestacions culturals van ser reflex de les inquietuds socials, que es van canalitzar a través d'entitats de l'àmbit de l'oci i la cultura malgrat la repressió del règim franquista. S'assistirà a un canvi de paradigma: d'un model basat en el control institucional i la censura es va passar a una etapa de transició en què el compromís políticsocial, la lliure

creació i participació van ser els principals ingredients. Algunes d'aquestes entitats, com és el cas del Centre Social de la Florida, van impulsar activitats culturals més enllà dels límits permesos pel règim.

Especialment a partir dels anys setanta i vuitanta, els nouvinguts van decidir crear entitats pròpies i diversificar l'oferta prèvia. La diversitat local en les manifestacions artístiques responien a la tradició i característiques socioeconòmiques o de l'origen del seu veïnatge, és a dir, a la convivència entre continuïtats i noves expressions culturals. La pràctica associativa es va estructurar al voltant de cases regionals (que ajudaven a teixir xarxes de solidaritat entre els nouvinguts), penyes flamenques o clubs esportius, que complementaven l'oferta cultural prèvia de la ciutat. La diversitat va ser la gran característica d'aquestes noves entitats culturals: l'Agrupació d'Amics de la Música, l'Alpha-63, el Grup d'Acció Teatral (GAT) i el Taller Pubilla Kasas (TPK) són bons exemples.

Entre les aportacions culturals dels nouvinguts, destaca el cas de l'emigració andalusa i extremeña: les seves penyes regionals (la Peña La Puebla de Cazalla a Pubilla Cases va ser la primera), associacions religioses (Hermandad Rociera de l'Hospitalet, Cofradía 15+1), taurines (Peña Taurina Ángel Leria de Zarza-Capilla) i flamenques (Tertulia Flamenca de l'Hospitalet, Peña Flamenca Antonio Mairena) van deixar una profunda empremta en els nous barris.

L'interès social i la participació activa van ser presents des de l'inici: l'àmbit fundacional de la totalitat de les entitats andaluses subsistents o desaparegudes de la ciutat era un bar típic andalús, punt de trobada de tots aquells que enyoraven la seva terra d'origen (Ibáñez Gambero, 1999: 21-22). Amb el pas del temps, aquests circuits culturals van anar florint i convertint l'Hospitalet en un referent en disciplines com el flamenc: avui dia els certàmens de la ciutat (el Certamen Internacional de Guitarra Flamenca Ciutat de l'Hospitalet, el Certamen Nacional de Cante l'Hospitalet Flamenco i el Certamen de Baile Flamenco Jóvenes Valores) són d'interès estatal.

D'altra banda, destaquen les iniciatives marcadament laiques que van sorgir durant aquests anys. Potser la més singular són les processons laiques que tenen lloc cada Setmana Santa des del 1977 a l'Hospitalet i que s'han convertit en algunes de les més multitudinàries de Catalunya. Encara que la seva finalitat és

la mateixa que les convencionals (narrar la passió, mort i resurrecció de Crist), no compten amb la presència de l'Església després que el capellà rebutgés reconèixer la processó. Les organitza una entitat cultural (Cofradía 15+1), estan presidides per membres de l'Ajuntament (en representació de la ciutat) i peregrinen fins a un hospital en lloc de fer-ho a una església.

La Casa de la Reconciliación de Can Serra

La Casa de la Reconciliación és una de les entitats que va aconseguir aglutinar una important i heterogènia població de Can Serra entorn de la lluita veïnal, superant les barreres ideològiques de la parròquia. Es tractava d'una església vinculada al món obrer i desvinculada completament del règim.

Els veïns es van començar a reunir entorn de la parròquia. Com que no hi havia edifici, tant les celebracions eclesiàstiques com la resta d'activitats (classes d'alfabetització, centre de majors, l'atenció social que oferia Pilar Massana...) es feien primer a l'institut del barri i després en un local comercial. Llavors un grup de militants antifranquistes, encapçalats per Jaume Valls i Antonio Ruiz, van demanar que es construís un local on poder reunir-se sense ser perseguits. L'Ajuntament va retardar durant dos anys el permís per a la construcció de l'església (fins al 1974) perquè no incloïa un campanar. Després d'obtenir-lo, els veïns van aixecar la Casa de la Reconciliación de manera comunitària. La seva construcció va suposar un punt d'inflexió, ja que va comportar la unió dels grups heterogenis que habitaven el barri (cristians, agnòstics, sindicalistes, locals i immigrants). Cada tarda es reunien en assemblea per decidir el sentit de l'obra.

Més enllà de l'església, aquest procés va donar com a resultat el Manifest de la Casa de la Reconciliación, una mena de Carta Magna del barri. S'hi exposen les condicions perquè la reconciliació social (basada en les llibertats polítiques i sindicals), personal i església-poble no quedés només en paraules. El desenvolupament d'aquests temes seguia el corrent per la reconciliació nacional promoguda des de l'exili pels corrents d'esquerres que havien perdut la guerra (comunistes, socialistes, anarquistes). Posteriorment l'Escola d'Adults i l'Associació de Veïns van tractar també aquests temes, incloent l'objecció de consciència, l'ecologia i els drets de les dones. El document es va llegir el dia de

la inauguració, el 1975, amb l'església plena de veïns i sota l'atenta vigilància de la policia franquista (Botey, Trayner *et al.*, 2016: 86-92).

Amb el temps, la Casa de la Reconciliación es va convertir en un dels pilars del barri en convertir-se en un espai eclesiàstic, d'acolliment, d'educació (amb l'Escola d'Adults), de debat de les inquietuds i lluites del barri, així com en l'epicentre del moviment dels objectors de consciència (Camós, 2007: 263). S'hi organitzaven excursions, el Cinema Club Can Serra i es van acollir les representacions del GAT (Grup d'Acció Teatral), entre altres. Entre totes les activitats promogudes per la Casa de la Reconciliación destacava la Festa del Xai (Fiesta del Cordero), que tenia lloc el diumenge després de Pasqua d'acord amb la tradició cristiana. La principal acció era un dinar comunitari a la sala on se celebrava la missa. Tant creients com no creients hi estaven convidats, símbol de la importància d'aquest espai per a la comunitat de Can Serra.

Avui dia, la tradició associativa segueix a l'ADN de la localitat: la prova n'és la gran quantitat d'entitats que continuen lluitant per millorar la vida de la gran família hospitalenca. Més enllà de les associacions de llarga tradició, com les comercials i veïnals, destaquen iniciatives recents en defensa del patrimoni i els espais de la ciutat com “Defensem el Castell de Bellví”, “Stop massificació L'H” o “Un altre l'Hospitalet és possible!”

Fig. 6 Celebració de la Festa del Xai a la Casa de la Reconciliación (1978). Font: Arxiu de l'Hospitalet – Fons Jaume Botey i Vallès i Maria Pilar Massana i Llorens (AMHL 862-3-3).

En clau de pensament i creences: antifranquisme, treballadors, veïns i catòlics a la recerca de llibertat

Al Pont de la Llibertat²

Pont de la Llibertat, arco inminente,
erguido cual vigía en firme anclaje.
Orgullo de memoria y de paisaje,
símbolo del pasado y del presente.

Sin reproches te ofreces existente,
como emblema inmortal en su blindaje
de aquellos que sufrieron sabotaje,
por la vil asonada, mismamente.

Por tu suelo se pasean
las conciencias de mujeres y hombres
decididos a defender tu extensa referencia,

repudiando la amnesia y los olvidos
de aquellos que cayeron con violencia
por defender valores bien nacidos.

Sonet d'Antonio Mayo

La dissidència es va multiplicar els últims anys del franquisme. Les forces antifranquistes que recuperen el protagonisme en aquests anys són aquelles que van establir vincles amb els diferents moviments socials. L'Antonio i la Pilar representen dos dels diversos col·lectius que es van rebel·lar aquells anys en la lluita per la llibertat i una vida digna: treballadors, veïns i la comunitat cristiana

² Monument-homenatge a les persones que van lluitar pel retorn de la democràcia a l'Hospitalet

de base. Antonio Mayo qualifica els anys de Transició com els anys de la il·lusió: a poc a poc es van guanyar llibertats, mobilització rere mobilització.

Els partits van anar ressorgint de manera clandestina a l'Hospitalet durant la dècada dels seixanta, i destaca el cas del PSUC des de Collblanc. Ja a la dècada dels setanta van proliferar organitzacions polítiques de signe esquerrà, des del Moviment Comunista de Catalunya (MCC) fins a formacions maoistes i trotskistes, com el PTE³. També començava a haver-hi presència d'organitzacions socialistes com el MSC⁴ i el CSC⁵ (futur PSC). L'univers independentista estava representat pel PSAN⁶ (1969). Aquestes diferents sensibilitats polítiques van acabar col·laborant de manera assídua i van sumar forces a l'Assemblea Democràtica de l'Hospitalet (1976), una plataforma local i unitària que reclamava unes eleccions democràtiques i l'amnistia.

El sindicalisme de confrontació protagonitzat per CCOO va tenir a la ciutat un creixement vertiginós al final del franquisme i va viure com a punt àlgid la vaga general del 12 de juny del 1976 en contra de la política econòmica d'Adolfo Suárez. A l'Hospitalet, aquesta vaga va tenir un 90 % de seguiment en la construcció i un 70 % en el sector metal·lúrgic i les arts gràfiques. El poder del discurs sindical també es traduiria en una clara victòria de les esquerres en les primeres eleccions democràtiques (15/06/1977) amb el 69 % dels vots, sumant els resultats del PSC-PSOE (44,6 %) i el PSUC (24,1 %).

L'Antonio i diversos camarades es van endeutar perquè el PTE i el CSUT⁷ poguessin costejar les seves respectives campanyes en aquestes eleccions. L'Antonio va evitar que li embarguessin el domicili gràcies a l'obertura d'una botiga de joguines a Bellvitge i la solidaritat dels seus veïns. Explica que hi havia

³ El Partit del Treball d'Espanya (PTE) o Partit Comunista d'Espanya (Internacional) – PCE (i) va ser un partit polític d'ideologia maoista, creat el 1967 després d'una escissió en el si del PSUC.

⁴ Moviment Socialista de Catalunya (MSC).

⁵ Convergència Socialista de Catalunya (CSC).

⁶ Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN).

⁷ La Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors (CSUT) va ser un sindicat espanyol d'ideologia maoista, creat pels simpatitzants del PTE el 1976 a la ciutat comtal.

dues banderes vermelles del partit⁸ a la botiga: “La juguetería de los comunistas decían... y todo Bellvitge compró juguetes allí” (Camós, 2007: 371).

El moviment eclesial de base, un fenomen singular i molt destacat de l'Hospitalet, es va convertir en un important suport del moviment sindical. El 1968, els escolapis decideixen crear una comunitat a la ciutat seguint les orientacions del Concili Vaticà II, que impulsava als ordes religiosos tenir una presència més gran i directa als barris obrers, sense ostentacions ni grans edificis (Botey, Trayner *et al.* 2016: 65-66). Algunes parròquies de l'Hospitalet, amb forta implantació als barris, van trencar amb el nacionalcatolicisme oficial en tenir una vivència directa amb els seus feligresos. De fet, els van obrir les portes dels seus locals perquè duguessin a terme reunions i activitats. El cas de la Casa de la Reconciliación a Can Serra sobrepassaria fins i tot aquestes línies: es van dur a terme activitats educatives i culturals i els capellans van renunciar a la paga de l'Estat i a cobrar pels serveis religiosos. A més, els professors de religió van protagonitzar dues vagues entre 1972 i 1973, després de negar-se a signar els principis fonamentals del moviment (Botey, Trayner *et al.* 2016: 66-67).

Com a conseqüència, l'Hospitalet està profundament marcada per la lluita per la llibertat i la millora dels serveis. De fet, els seus habitants segueixen estretament vinculats a aquests valors, impulsant iniciatives per a la recuperació i difusió de la memòria històrica. Recordem que Pilar Massana, que va ser guardonada amb la Medalla d'Or del Treball Social 2013 per la seva trajectòria en la defensa dels drets socials, va formar part de la creació de l'entitat que vetlla per la història recent de la ciutat (CEL'H) i de la qual va ser presidenta entre el 2007 i el 2010. Antonio Mayo també ha contribuït notablement, no sols a la recuperació i difusió de la memòria històrica de la ciutat (és fundador de l'associació de Memorial Democràtic Treballadors i Treballadores de SEAT i d'El Pont de la Llibertat-l'Hospitalet Antifranquista), sinó que també a la cultura del municipi a través de l'associació poètica Luz de Luna (de la qual també és membre fundador).

⁸ Amb el pas dels anys, aquests grups acabarien integrant-se de manera gradual al PSUC.

Aquest rerefons històric ha contribuït a fer de l'Hospitalet una ciutat viva, acollidora, oberta, crítica i participativa. De fet, el cas de la plaça de la Carpa de Can Serra és un exemple de com l'espai públic de la ciutat s'ha convertit en un lloc de participació i ha generat al seu voltant una gran família basada en els valors de respecte, convivència i llibertat.

Tania González Cantera

Doctoranda en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura amb el suport d'una beca INPhINIT Retaining de la Fundació La Caixa (LCF/BQ/DR21/11880004)

Graduada en Arqueologia i Història

Departament d'Història i Història de l'Art - Institut de Recerca Històrica

Universitat de Girona

Fonts i bibliografia

- BOTEY, Jaume; TRAYNER, M. Pau; MASSANA, M. Pilar; FEBRERO, Bonifacio; BERZOSA, Viti (2016). *Can Serra – 50 anys. Història d'un barri de L'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.
- CAMÓS, Joan (2007). "Biografies de les persones entrevistades". Dins CAMÓS, Joan (coord.). *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, repressió i lluita antifranquista*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.
- CAMÓS, Joan; RIBAS, Josep; SANTACANA, Carles (1997). "El segle XX". Dins CAMÓS, Joan; SANTACANA, Carles (coord.). *Historia de L'Hospitalet; una síntesi del passat com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet i Ajuntament de l'Hospitalet.
- IBÁÑEZ GAMBERO, Juana (1999). "Asociacionismo andaluz de l'Hospitalet. Una aproximación antropológica". *Quaderns d'estudi: Centre d'Estudis de l'Hospitalet*, núm. 16 (abril 1999), pp. 11-83.

LLINÀS CARMONA, Conxa; TRAYNER, M. Pau; VILLAZÁN POVEDANO; Juana (coord.) (2013). *Dones de l'Hospitalet, agents de canvi social*. Col·lecció Josefina Gómez Olivares, 4. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

MAYO GUTIÉRREZ, Antonio (2010). *Algunos otros alias de la militancia roja. Para saber más de la memoria histórica*. Colección Memoria. Barcelona: Memorial Democrático Trabajadores de SEAT.

PARRAMON, Clara Carme (2007). "Els anys seixanta". Dins CAMÓS, Joan (coord.). *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, repressió i lluita antifranquista*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

TRAYNER, M. Pau (2002). "Les dones de Can Serra de l'Hospitalet: De les lluites reivindicatives dels anys 1980-90 a la nova situació social, vint anys després". Dins BORDERÍAS, Cristina; BENGOTXEA, Soledad (coord.). *Les dones i la història al Baix Llobregat. Volum II*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat: 119-166.

Arxiu digital del Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat (CEL'H):

<https://www.celh.cat/arxiu/fotografies/solar-de-la-carpa>

Inventari de l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet: <http://inventariarxiu.l-h.cat/>

Museu
de L'Hospitalet